RELIGIOUSLY INSPIRED SHORT STORIES OF VICTOR PAPILIAN

Ingrid Cezarina-Elena Ciochină
PhD lecturer, „Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: The religious substratum plays a primary role in Victor Papilian's work. Present from the beginning and up to the end in his writings, the religious of mystical-Christian origin has multiple valences, being each and every time renewed and endowed with unusual means of approach: from the archaic miraculous, specific to local traditions, to the appeal to numerous biblical sources and Christian practices. All around the religious sphere is usually a mysterious, symbolic cover, which implies the gradually revelation through the (re)discovery of an ancient substratum, rooted in Romanian folk tradition and practice.

Key words: short stories, Victor Papilian, biblical myth, literary symbol, folk tradition

Religiosul deține un rol primordial în opera lui Victor Papilian. Prezent de la debut și până la final în scrierile sale, religiosul de sorginte mistico-creștină deține valențe multiple, fiind de fiecare dată înnoit și înzestrat cu mijloace insolite de abordare: de la miraculosul arhaic, specific tradițiilor autohtone și până la apelul către numeroase izvoare biblice și practici creștine. Atât în nuvelistică, romane, cât și în dramaturgie, acest „mister" este treptat dezvăluit prin (re)descoperirea unui substrat străvechi, cu rădăcini în tradiția și practica populară.

„În proza lui Victor Papilian dezbaterea problemelor religioase se face de fiecare dată printr-o amănunțită trimitere la izvoare și practici creștine, neomițându-se însă nici apelul la credințe și obiceiuri autohtone, la un fel de magie creștină de sorginte populară cu substrat străvechi […]"[1]

Citându-l pe D. Micu, Mircea Popa susține caracterul exclusiv religios al primelor scrieri respectiv volumul de nuvele *Generalul Frangulea* (1925), romanul *Ne leagă pământul* (1926), precum și volumul de nuvele *Sufletul lui Faust* (1928). Desigur acest substrat religios este pus pe seama colaborării cu revista *Gândirea*, a cărei ideologie Victor Papilian o va îmbrățișa, fără să se supună însă întru totul acesteia. De aceea remarcăm o distanțare evidentă de fenomenul gândirist odată cu publicarea operei de maturitate.

Caracterul inovator al scrierilor lui Papilian este remarcat de critica literară începând cu scrierile de tinerețe, proze care, deși sunt considerate încercări schematice, conțin o serie de tehnici, procedee, metode moderne de abordare tematică a literaturii, fără a fi preluate și tratate întotdeauna cu fidelitate:

„Există la Victor Papilian un puternic coeficient de inovație, de contribuție creatoare, rod al unei fantezii deosebit de fecunde, în care, ca în cazul lui Blaga, se lasă loc unor interpretări personale a miturilor și motivelor, cu invocarea nu de puține ori a unor elemente contrarii, a unor alternative științifice sau insinuări dubitative, în care binele și răul sălășluiesc deopotrivă în sufletul oamenilor și în faptele lor."[2]

Acesta este și cazul nuvelelor cu tentă religioasă, în care temele și motivele biblice sunt reinterpretate, revalorizate și pliate pe prototipul pozitivist al savantului, pe care îl propune formația de medic al lui Papilian. Astfel, înfiorărilor, misterelor și revelațiilor din

[1] Mircea Popa, *Prefață – Victor Papilian scriitorul religios*, în Victor Papilian, *Legendă și hrisov – scrieri religioase*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007, p. 17
[2] *Ibidem*, p. 18

sfera religiosului, le sunt adăugate îndoielile, experimentele, veșnicele neliniști din sfera științei:

„Nu întotdeauna eroii prozelor lui Papilian aleg rezolvările cele mai simple și comode, dimpotrivă, dorința lor de perfecțiune, de cunoaștere și sondare a necunoscutului îi determină să opteze pentru soluțiile cele mai dificile, mai inconfortabile, mai dilematice."[3]

Un exemplu în acest sens este „Faustul său", așa cum notează Mircea Popa. Veșnic neliniștit, temător și neîncrezător, nici măcar în sine însuși, personajul lui Papilian (din nuvela *Sufletul lui Faust*) are de ales între un rai previzibil, unde rațiunea, pacea și perfecțiunea, unde„totul e cunoscut și fiece element e prețuit prin măsură și analiză. Razele soarelui sunt numărate, lumina nopții e o formulă matematică, pământul e cântărit cu frânturi de miligram, iar firmamentul preschimbat în moriști de energie. […] Acolo se găsește palatul de cleștar, de gheață și de fildeș, unde rațiunea tronează între statuile îngâmfării, ale amorului propriu și al neputinței!... Căci în rai totul se cunoaște, dar nimic nu se poate!"[4]

Sau, dimpotrivă, un iad neprevăzut, surprinzător, unde „totul e mărginit ...fericirea prin durere, știința prin neștiință și tinerețea prin moarte […] din focul acestei nemărginiri se călesc podoabele cele mai prețuite ale omenirii: mila din necunoaștere, iubirea din durere și resemnarea din moarte!"[5]

În cele din urmă, „Faustul" lui Papilian va alege voluptatea vieții clocotitoare și neprevăzutul iadului, nefericirea, neștiința, neînțelegerea vor fi apreciate în detrimentul previzibilității, „al leneviei și automulțumirii"[6]. Iată astfel un exemplu, considerăm noi, relevant, pentru argumentul menționat: raiul și iadul în viziunea lui Papilian sunt proiecții, „produse ale sufletului omenesc. Substanța lor e cugetarea și conștiința fiecăruia le e puterea."[7] Faust este astfel un personaj mundan, atras fiind de „demonul" cunoașterii în detaliu a vieții, determinat să aleagă nu statica nemurire, pe care o oferă raiul, ci voluptatea „arzătoare" a iadului. Condiția de bază a ființei umane nu va fi negată nici de Faust-ul lui Papilian, nici de celelalte personaje ale nuvelelor cu caracter religios sau fantastic. Firea iscoditoare, veșnic temătoare a omului va continua să caute noi și noi sensuri, explicații, stări sau senzații prin care acesta simte că „trăiește" viața pe care a primit-o în dar.

Din ciclul *Sufletul lui Faust* (1928), corespondent nuvelelor de tip fantastic, amintim următoarele proze cu caracter religios: *Sufletul lui Faust, Poveste, Minunea, Din minunile cele mai presus de fire, Poveste de Paști* sau *Dialog;* unde personajele au aceleași reacții umane, fără a se dezice niciun moment de condiția lor, chiar atunci când în scenă apare Însuși Dumnezeu, cum este cazul nuvelei *Poveste.* Subiectul nuvelei este relativ simplu: în vederea „desăvârșirii lucrării", Dumnezeu vine pe pământ pentru„ca prin vorba și puterea Sa, să îndrepte lucrarea pe care nici semnele cerului, nici spusele profeților, nici chiar patimile Celui răstignit pe cruce, n-au putut-o săvârși."[8]

În calea Sa întâlnește un nebun (filosoful Diogene), un judecător și un „meșteșugar Doctor" care la rugămintea Sa: „Dă-Mi tu gândul, îți voi da eu puterea!" rămân aceleași ființe îndoielnice, iscoditoare și răzvrătite, care „nesocotesc adevărul". Dumnezeu înțelege la final că lumea nu Îl mai ascultă, ci „ascultă" doar de legile create lumii, prăbușindu-se „în genună".

La fel ca în nuvela *Sufletul lui Faust* și în nuvela *Din minunile cele mai presus de fire* ni se propune o abordare maniheică a disputei dintre bine și rău, dintre sacru și demonic.

[3] *Ibidem, p. 18*
[4] Victor Papilian, *Povestiri fantastice*, Editura Sarmis, Cluj-Napoca, 1994, p. 165
[5] *Ibidem,* p. 165
[6] Mircea Popa, *op.cit.,* p. 19
[7] Victor Papilian, *Povestiri fantastice*, Editura Sarmis, Cluj-Napoca, 1994, p. 165
[8] *Ibidem*, p. 169.

Personajul central al acestei nuvele este cuviosul Atanasie, egumenul mănăstirii Vatopedi, din muntele Atonului, caracterizat direct de narator astfel:
„era un blagocestiv deplin înstărit în darurile „dumnezeieștii economii" cu nesmintită stăpânire de sine, cu bună rânduială în trebile obștești ale bisericii și multă evlavie la cele sfinte și de folos sufletului."[9]

Lupta se duce tot în plan interior, în planul conștiinței personajului, un Faust măcinat de neputințe omenești, precum ura extrem de aprinsă asupra diavolului: „nu mai puțin el cinstise și iubise pe Preacurata Născătoare de Dumnezeu, pe cât vrăjmășise și urâse pe întrupatul tuturor spurcăciunilor […]" Deși direct proporțională cu iubirea pentru cele sfinte, ura ajunge să biruie chiar și cele mai curate, cinstite și smerite suflete. De aceea scopul nobil al egumenului de a realiza o pictură a Fecioarei Preacurate, așa cum i se dezvăluise în revelația pe care a avut-o, devine motiv de sminteală, de decădere a acestuia. În momentul în care mănăstirea este prădată de păgâni, icoana Fecioarei este „despodobită" de toate obiectele de preț, de toate nestematele, bijuteriile și comorile, toate acestea transferându-se asupra chipului diavolului pictat în pronaos. Astfel, „toate însemnele bogăției lumești"[10] îl vor „împodobi" pe diavol, care participă de fapt la un act de salvare a icoanei Fecioarei, de o posibilă vandalizare a păgânilor. Lupta se finalizează de această dată cu victoria divinului, a binelui, însuși diavolul devenind părtaș la înfăptuirea acesteia. Stilul corespunde epocii vechi a textelor religioase, așa cum remarcă și Mircea Popa.

Semnificațiile înalte ale credinței religioase, mărturisite și asumate public de nenumeroase ori sunt dezvăluite și în ciclul „Legendă și hrisov" din care fac parte *Sinaxarul* dedicat părintelui Dumitru Stăniloae, precum și povestirile: *Un caz de conștiință, Homo faber și Homo humanus* sau *Entos Hymon*, care se numără printre ultimele scrieri ale lui V. Papilian. Ediția din 2007 apărută la Editura Reîntregirea din Alba Iulia și îngrijită de Mircea Popa și Sanda-Valeria Moraru, împrumută denumirea ciclului „Legendă și hrisov", incluzând aici numeroase alte scrieri „cu caracter preponderent religios", așa cum afirmă Mircea Popa în *Notă asupra ediției*, precum: *Cântarea Cântărilor, Evanghelia apocrifă, Psalmii apocrifi, Ecleziastul* sau *Apocalipsul*.

Cântarea Cântărilor este constituită pe cu totul alte coordonate, unul dintre elementele inovatoare reprezentându-l prezența *Corului* sau a vocii mulțimii. „Mirele Sfânt" este preamărit de mireasă și glorificat de vocea corului, care adaugă laude și cântări Mirelui prin glasul miresei. Mireasa, asemănătoare cu Cătălina din *Luceafărul* lui Eminescu, îl cheamă pe Mire cu ajutorul incantațiilor și al laudelor, respingându-l pe cărturar și pe dregător care veniseră să îi ceară mâna, pentru a se dedica întru totul Mirelui poet.
Evanghelia apocrifă cuprinde șase pilde: *Pilda cuvântului, Pilda Fiului lui Dumnezeu, Pilda dărâmării templului, Pilda vânzării, Pilda deșertăciunii* și *Pilda celei mai grele pătimiri.* Regândirea pildei biblice capătă aici însușiri moralizatoare noi, așa cum susține Mircea Popa, stilul fiind specific scrierilor religioase vechi, dar animat de o vitalitate a limbii literare specifică limbajului figurat: „Și Belzebuth rău s-a întunecat la chip și s-a înspăimântat la suflet"[11] (reacția diavolului la auzul minunilor înfăptuite de Hristos); sau „El își simțea sufletul închircit și mintea ghemuită ca bobul de piper." (reacția lui Hristos la vederea bogățiilor cu care era împodobit templul, care ar fi trebuit să fie locaș de rugăciune). Considerăm relevant a reda definiția pildei, de al cărei scop Papilian nu se depărtează, ci doar o revalorifică cu ajutorul limbajului epocii scrierilor religioase vechi și a figurilor de stil:

[9] *Ibidem*, p. 176
[10] Mircea Popa, *Prefață – Victor Papilian scriitorul religios*, în Victor Papilian, *Legendă și hrisov – scrieri religioase*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2007, p. 19
[11] Victor Papilian, *Legendă și hrisov*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2007, p. 63

„*Pildă* (s.f.) poveste alegorică cu un cuprins religios sau moral, producție literară cu caracter moralizator, cu o structură apropiată de fabulă”[12]
În *Evanghelia apocrifă,* Papilian reinterpretează episoade biblice, oferindu-ne perspective noi de înțelegere a acestora. Secvențe precum cea din Grădina Ghetsimani, sau vindecarea leprosului, a femeii cu scurgerea de sânge, a ispitirii din deșertul Iudeei, a dărâmării templului, a vânzării sau a Învierii sunt doar câteva episoade biblice reprezentative, cărora *Evanghelia apocrifă* le oferă noi interpretări.

Apocalipsul propune aceeași schimbare de perspectivă, de această dată făcând apel la un stil ce amintește de poemele bacoviene și de psalmii arghezieni:
„Cade asupră-ne ploaia stelelor de plumb; oțelul lunii, vâjâind, amenință să se spargă; curcubeele sunt de fum și luminile, de păcură. Urlă șacalii, croncăne corbii. Dar frate, mușcă din carnea brațului tău și rabdă...Iată și biruitorul. […] Și când l-am privit, m-am prăbușit în adânc, ca și când pământul s-ar fi căscat sub mine. Avea fața roșie ca vopseaua cea crudă și părul negru ca păcura cea grea. Pentru îmbrăcăminte jupuise pielea unui balaur cu solzii de oțel, și coroana de oțel îi încingea fruntea. În dreapta ținea împroșcătoarea de plumb cu șapte guri, și în stânga, biciul de sârmă, cu șapte șfichiuiri. Avea o coasă plină de sânge închegat, pe umăr; tălpile cizmelor îi erau pline de creieri striviți, iar de pinteni atârnau ochi de copil, care plângeau încă.”[13]

Cele două versiuni ale *Apocalipsului* propun o dublă perspectivă asupra *Apocalipsei* biblice: una sângeroasă, demnă de înfiorările cele mai mari, și una „cenzurată” ce se petrece în conștiință, relatată ca un vis.

Din punctul nostru de vedere, este un motiv în plus faptul că proza lui Papilian nu poate fi încadrată într-o formulă narativă fixă, dar nici înscrisă în registrul „curiozităților literare” opțiunea confirmată în acest sens de argumentele oferite de I. Negoițescu[14] cu privire la cele trei axe principale pe care se desfășoară proza lui Papilian: estetism, psihologism și religios.

Operă complexă tematic, diversă ca tehnică și experimentare narativă, proza lui Victor Papilian este unică și nu spectaculoasă prin utilizarea numeroaselor procedee narative și prin însăși abordarea integrată a acestora. Rezultatul este un corp unitar, autentic, prin însuși alcătuirea sa, formația de medic și literat a lui V. Papilian, experiența din sfera medicinii umane, precum și deschiderea pe care o manifestă către experimentul narativ relevă o personalitate complexă, orientată către transcultural, ceea ce, în plan literar, se transpune inevitabil în posibil și ficțional.

Prin urmare, demersul nostru s-a concentrat pe încadrarea scriitorului Victor Papilian, în contextul experimentelor narative interbelice și, implicit, în procesul de aliniere la experiențe similare contextului european. „Resuscitarea” naturalismului, prezentă în nuvelistica sa, reprezintă fundamentul cercetării de față, reușind o reamplasare a formulei narative a scriitorului, în contextul literaturii interbelice.

Incursiunea istorico-tematică în poetica realismului, naturalismului și a unora dintre avatarii lor nu și-a fixat altă prioritate înafara intenției de a oferi o perspectivă cât mai amplă și mai fidelă asupra acestei problematici. Preocuparea de a identifica invarianta formulei narative a scriitorului, prin referire la profilul nuvelistic, încadrând „nuvelistica fantastică”, cea inspirată de „patologic și erotic maladiv” în contextul experimentelor interbelice este validată de critica psihanalitică și tematică în versiunea lui Ovid. S. Crohmălniceanu. În opul *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*[15], cu precădere în capitolul „Hortensia Papadat-

[12] Dicționarul Limbii Române, Tomul XI, Editura Academiei Române, București, 2010, p. 598
[13] Victor Papilian, *op.cit.,* pp. 78-79
[14] I. Negoițescu, *Istoria literaturii române,* Vol. I., București, Editura Minerva, 1991, p. 207
[15] Ovid S. Crohmălniceanu, *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, București, Editura Cartea Românească, 1984.

Bengescu, la „psihanalist" observăm cum doctrina freudistă poate fi ancorată în interiorul poeticii romanului de analiză psihologică. Aceasta, în ciuda faptului că „psihanaliza nu poate de fapt să ne spună nimic în legătură cu talentul artistic și mijloacele de care se servește artistul spre a lucra: dezvăluirea tehnicii artistice nu este de asemenea de resortul ei".[16]

Fenomenul se va regăsi ancorat pragmatic în preocupările de identificare a unei alte direcții a experimentelor narative, în măsură a contribui la crearea de perspective inter- și trans-disciplinare cu impact vizibil asupra dinamicii formulelor narative regăsite atât nuvelistica de tinerețe a scriitorului cât și în cea de maturitate. Desigur că nuvelistica de tinerețe reprezintă, la modul transparent, o sumă de încercări de-a dreptul schematice, dar considerate esențiale în demersul nostru, pentru identificarea „puseurilor artistice" importante în proza de mai târziu. Acești germeni, prezenți încă de la început, au rolul nu doar de a anunța o personalitate artistică complexă, ci și de a contribui în mod direct la întemeierea unei formule narative originale. Reconstituirea coordonatelor de referință ale prozei lui Papilian transpare și din complexitatea formulelor narative abordate:

„Problematica preponderentă e de ordin spiritual (moral, psihologic, erotic) ca un fel de replică la obsesia rebreniană a *pământului, extraordinara spiritualitate* și căutarea *chinuitoare* a adevărului sunt țelurile propuse în sondarea lumii contemporane. O neliniște dostoievskiană macină personajele, Papilian având o reală propensiune pentru aspectele dramatice (dar și melodramatice) ale existenței. […] Se afirmă acum interesul pentru literatura de necunoscut a realității diurne, curiozitatea patologului pentru *cazul* fiziologic sau de conștiință, observația alienării, atracția pentru atavisme ancestrale […] Ardelean de adopție, Papilian descoperă în noua provincie un univers moral inedit, o anume *primitivitate,* comportamente bizare, cu motivații paradoxale, în istorie (*Obsesie, De dincolo de râu, Se dezmorțesc sufletele*), sau dincolo de ea, în gândirea magică (*Ulcica*). Prozatorul e atras irezistibil de psihismul tulburat și de excepția morală. […] Spre deosebire de Agârbiceanu, Galaction sau Pavel Dan, la care fantasticul e de sursă populară, folclorică, Papilian evoluează pe linie eminesciană, romantică, stranietatea având la el motivații intelectuale și filosofice (ambiguitate a opțiunilor, neîncredere în determinismul pozitivist, ispită a ocultismului."[17]

Marca specifică a omului de știință, căruia i se adaugă și fiorul artistic, este reprezentată de înclinația paradoxală către spiritualitate, către religios:

„Lucru curios însă: omul de știință se arată înclinat să dea faptelor, pe care le examinează cu numeroase precauții pozitiviste, o interpretare spiritualistă deschisă înfiorărilor religioase."[18]

Religiosul deține un rol de primă mână în opera lui Victor Papilian. Prezent de la debut și până la final în scrierile sale, religiosul de sorginte mistico-creștină deține valențe multiple, fiind de fiecare dată reînnoit și reînzestrat cu noi mijloace de abordare: de la miraculosul arhaic, specific tradițiilor autohtone și până la apelul către numeroase izvoare biblice și practici creștine. Atât în nuvelistică, romane, cât și în dramaturgie, acest „mister" este treptat dezvăluit prin (re)descoperirea unui substrat străvechi, cu rădăcini în tradiția și practica populară.

[16] S. Freud, *apud*. Ovid S. Crohmălniceanu, *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, București, Editura Cartea Românească, 1984, p. 99.

[17] Dicționarul scriitorilor români, vol. **M-Q**, coord. Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, Editura Albatros, 2002, pp. 616-617.

[18] Ovid S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I, București, Editura Pentru Literatură, 1967, p. 557.

BIBLIOGRAPHY

1. Dicționarul scriitorilor români, vol. **M-Q**, coord. Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, Editura Albatros, 2002
2. Dicționarul Limbii Române, Tomul XI, Editura Academiei Române, București, 2010
3. Crohmălniceanu, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I, București, Editura Pentru Literatură, 1967
4. Crohmălniceanu, Ovid S., *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, București, Editura Cartea Românească, 1984
5. Negoițescu, I., *Istoria literaturii române,* Vol. I., București, Editura Minerva, 1991
6. Papilian, Victor, *Legendă și hrisov*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2007
7. Papilian, Victor, *Povestiri fantastice*, Editura Sarmis, Cluj-Napoca, 1994